

Індійсько-китайські відносини у сучасній геополітиці¹

У статті розглянуто та проаналізовано положення про те, що подальший розвиток співробітництва Індії та Китаю є актуальним фактором, котрий відповідає як інтересам двох азійських велетнів, так і розвитку глобальної ситуації. Вони залишаються двома великими центрами сили у регіоні та світі, а також державами, які виступають за створення нового міжнародного економічного та політичного порядку. Незважаючи на низку значних протиріч, стратегії Індії та Китаю певною мірою збігаються: обидві країни виступають проти однополярності і рішуче виборюють вищі позиції у світовій політиці. Відбувається це на тлі відродження „Ери Азії”, як в економічному, так і в політичному сенсі, коли процеси глобалізації мають чітко окреслену східну орієнтацію і від подальшого розвитку двох найбільших азійських держав залежатиме не тільки доля континенту, але й хода світового розвитку.

The article analyzes such position that further development of cooperation between India and China is the actual factor that corresponds to both interests of two Asian giants and the development of the contemporary global situation. They offer two great regional and world centers so as the states vindicate the creation of a new international economic and political order. Despite a number of significant contradictions, the strategies of India and China coincide to a certain extent: both countries oppose unipolarity and resolutely choose higher positions in world politics. This is happening against the background of the revival of the "Asia Era", both in the economic and political sense, when globalization processes have a clearly defined eastern orientation, and not only the fate of the continent, but also the course of world development will depend on the further development of the two largest Asian states.

Ключові слова: Індія, Китай, новий міжнародний економічний та політичний порядок, багатополарність, співпраця, протиріччя.

Key words: India, China, new international economic and political order, multipolarity, cooperation, contradictions.

Аналіз особливостей сучасної світової системи на межі ХХ–ХХІ ст. та перспектив її подальшого поступового переходу від євроатлантичного домінування до мультицивілізаційного, багатополарного розвитку неможливий без дослідження базових концептуальних засад індійсько-китайського чинника. З огляду на величезний потенціал Китаю та Індії – демографічний, економічний, військово-стратегічний, культурно-цивілізаційний – індійсько-китайські відносини не лише значною мірою

визначають стабільність міжнародної системи на регіональному і глобальному рівнях, а й безпосередньо впливають на формування багатопольярного світу.

Розвиток сучасних індійсько-китайських відносин певною мірою представлений в українській історіографії, перш за все, в працях українських індологів О.А. Борділовської [1–3], О.І. Лукаш [4–10], О.А. Клименко [11–12], В.М. Таран [13], Н.Г. Савчак [14]. Мета представленої роботи – узагальнити і доповнити ці дослідження.

Розпад біполярної світової системи викликав необхідність адаптації як Індії, так і Китаю до суттєвих і різноманітних змін у міжнародних відносинах з їх подальшою перебудовою, оскільки була трансформована налагоджена система «стримувань і противаг», яка дозволяла цим країнам відстоювати свої інтереси шляхом лавірування між ворогуючими блоками. В аналізі нової глобальної ситуації в обох країнах почало переважати бачення світу як позитивної «багатопольярності», що розвивається.

Це світосприйняття набуло широкого розповсюдження серед китайських політологів з середини 1980-х рр., вперше воно було представлено як офіційна точка зору Китаю в травні 1988 року в промові Міністра закордонних справ Цянь Цічєня [15]. Згідно з нею, тенденція до багатопольярності є об'єктивною і позитивною для Китаю, оскільки основний лейтмотив миру і розвитку залишається незмінним, а сама багатопольярність призводить до демократизації міжнародних відносин і фактично означає кінець безумовного домінування «однієї-двох наддержав». Рекомендаційна частина концепції багатопольярності для КНР зводилася до необхідності підтримки відносин мирного співіснування та взаємовигідного співробітництва між «центрами сили». У втіленні принципів багатопольярності до міжнародного права китайські спеціалісти бачили шлях до такого світоустрою, в якому Китай міг би відігравати активнішу роль.

У свою чергу, Індія висловлювала зацікавленість у формуванні нового міжнародного порядку, який би виключав «одноосібний» гегемонізм і диктат

в міжнародних відносинах. На початку 90-х років минулого сторіччя вона важко переживала незворотні наслідки розпаду Радянського Союзу й переорієнтацію Росії у бік Заходу. Тоді Індія вважала, що втратила не тільки політичного союзника й важливого економічного партнера, але й один з провідних важелів проти «китайського чинника».

Разом із тим, внаслідок пристосування до нового глобального середовища почала проявлятися єдність поглядів Індії та Китаю на найважливіші питання нового світоустрою. Найголовніші серед них – необхідність формування багатопольярного світу на противагу пануванню однієї потужної держави (США), створення нового глобального політичного й економічного порядку, який би захищав права країн, що розвиваються, справедливий поділ благ світового розвитку по відношенню саме до цих країн.

Розвиток двох азійських велетнів в кін. ХХ – на поч. ХХІ ст. свідчить, що вони досягли великих успіхів як на шляху відстоювання принципів мультицивілізаційності, так і практичного втілення у життя нової формації багатопольярності, продемонструвавши сучасному світу неймовірні досягнення в економічному, політичному, соціокультурному, а також регіональному розвитку. Без перебільшення можна констатувати, що за короткий історичний період ці країни стали винятковим прикладом трансформації у найвпливовіші регіональні і глобальні центри сили. Паралельно світова спільнота спостерігає за процесом формування особливого й специфічного цивілізаційного, геополітичного, гео економічного «азійського простору» під величезним впливом Китаю та Індії.

У цьому сенсі дослідження характеру і особливостей еволюції індійсько-китайських відносин є надзвичайно актуальним, оскільки їх надбання та перешкоди на шляху розвитку накладають суттєвий відбиток на увесь комплекс вказаних вище питань.

З одного боку, курс КНР на економічну модернізацію і відкритість світу, який передбачав проведення політики добросусідства, сприяв подальшому розвитку індійсько-китайських відносин. З іншого боку, питання

індійсько-китайської взаємодії у сприйнятті КНР мало підпорядкований характер вирішенню внутрішніх і зовнішніх проблем. Для Індії відносини з КНР мали більш вагоме й самостійне значення.

З індійської перспективи суттєві протиріччя у відносинах між двома державами були викликані передусім нерозв'язаними прикордонними проблемами та нерівним співвідношенням військових і ядерних можливостей. Серед проблем – складна ситуація у Тибеті, пов'язана з діяльністю Далай-лами, періодична підтримка Китаєм екстремістських і сепаратистських рухів на території Індії, зростання військової присутності КНР у М'янмі (так званому «буферному» геополітичному просторі між двома азійськими гігантами), китайсько-пакистанське військово-технічне співробітництво, певні ідеологічні суперечності.

До цього додаються зіткнення Індії та Китаю з проблем міжнародних відносин у регіоні Південної Азії, територію якої Індія традиційно сприймає як власний «свадеш» (батьківщина мовою гінді). Фактично це означає, на думку індійської сторони, що Китай не має права втручатись у внутрішньо-регіональні справи Індії. Однак, суттєву роль у цьому питанні відіграє той факт, що решта країн-сусідів розцінює присутність Китаю в регіоні як протипагу індійським претензіям на одноосібне лідерство в Південній Азії.

Для більш повного розуміння специфіки індійсько-китайських відносин необхідно також враховувати релігійний чинник і стратегічну культуру двох країн, яка базується на своєрідних різновидах доктрини «центризму» – китаєцентризмі та індоцентризмі. Обидві доктрини базуються на концепції концентричних кіл («центр» – «коло прилягаючих держав» – «коло віддалених держав» – «коло найвіддаленіших держав»).

Індійська концепція – це концепція «мандали» (що означає: мій сусід є моїм природним ворогом, в той час як його сусід є моїм природним союзником). На концепцію «мандали» накладається брахманська (індуська) ідея про ієрархічність певного суспільства (наприклад, кастова система індійського суспільства) і світу загалом. Отже, держави займають певні

ієрархічні пласти відповідно до свого багатства й потужності, і як наслідок, Індія має належати до верхівки світової ієрархії.

Китайська концепція складалася унаслідок поєднання китаєцентризму з конфуціанством. Останнє виконувало роль державної ідеології та практики, виступало регулятором взаємовідносин країни з небом і від імені неба – з різними племенами і народами, що населяли світ. «Піднебесна» держава розглядалась як центр Всесвіту, вершина світової цивілізації. При цьому концепція «Піднебесної» тісно пов'язана з ідеєю індійської «мандали». Неоднозначним може бути той факт, що в класичних китайських політичних текстах було зазначено: нема такого поняття, як дружні іноземні країни, бо всі держави або ворожі, або підпорядковані.

Серед найважливіших компонентів, що є наслідком цивілізаційних особливостей Китаю, необхідно відзначити своєрідний «синдром посттоталітарного менталітету», а саме – пошук зовнішнього ворога. У ролі такого ворога (як в офіційній політичній, так й в суспільно-побутовій свідомості) виступають імперіалізм і гегемонізм. Китаю в силу його історичного розвитку, соціальних і культурних традицій властиве прагнення до провідного положення в світі. Тому однією зі стратегічних цілей КНР є накопичення політичного впливу через економічний розвиток, а точніше, розширення «зони впливу» за допомогою нарощування економічного потенціалу. У цьому ракурсі природним є те, що прагнення Індії не допустити посилення присутності Китаю у Південній Азії, перш за все його економічного та військово-політичного впливу, розцінювались китайським керівництвом як прояви індійського гегемонізму.

За китайськими підходами Індія є сусідньою країною, що належить до «периферії». Звідси випливають два висновки: по-перше, Індія як периферійна країна не є симетричною Китаю за сумою найважливіших показників; по-друге, Китай активно дотримується принципу «стабілізації периферії» та стримування негативних явищ. При цьому в китайській концепції зростання спостерігаємо дуалізм, оскільки, згідно з нею, Китай не

стоятиме на шляху іншої країни, не становить ні для кого загрози, його зростання не реалізовуватиметься за інший рахунок.

Цілком зрозуміло, що вказані концептуально-цивілізаційні особливості Індії і Китаю не сприяли швидкому розвитку індійсько-китайських відносин, створювали значні перешкоди у вирішенні широкого кола двосторонніх, регіональних, міжрегіональних проблем та уповільнювали мультицивілізаційний прогрес у цілому. Нові тенденції почали спостерігатися лише наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст., коли Індія і Китай перейшли до більш прагматичного стилю у міжнародній практиці. Обидві країни більш активно почали позиціонувати себе як полюси сучасного світу, що зміцнюються, як центри сили і захисники інтересів країн, що розвиваються.

У наш час вони виступають противниками «одноосібного» диктату в міжнародних відносинах, але поряд з цим часто проявляють риси гегемонізму у власній зовнішній політиці. Спостерігається також накладання одна на одну сфер впливу Індії та Китаю. Особливо помітне посилення китайської присутності в традиційній індійській зоні домінування – Південній Азії, у якій теж проходить складний процес «полусоформування» – регіоналізації та економічної інтеграції, якій базується на активізації доцентрових процесів у регіоні, а центром, природно, виступає саме Індія.

З іншого боку, потенційно вагомий «індійський виклик» підштовхує Китай до розвитку економічної інтеграції і політичної взаємодії зі США, ЄС, НАТО, АСЕАН, ШОС більш швидкими темпами, ніж ті, на які здатна Індія. Відносини суперництва і взаємного стримування представляють певні виклики для Китаю, який може використовувати механізми стримування впливу Індії через зміцнення зв'язків з Пакистаном й іншими країнами Південної Азії, з партнерами у рамках ШОС і БРІКС, а також з СААРК, АСЕАН й іншими об'єднаннями. У свою чергу, Індія вимушена домагатися аналогічних цілей через розвиток і легітимізацію своєї ядерної зброї, закріплення домінуючих позицій у Південній Азії, розвиток відносин з

АСЕАН, ШОС і країнами Африки, використання суперечностей у відносинах Китаю з Росією та США.

Не зважаючи на ці проблеми, у постбіполірний період у двосторонніх відносинах Індії і Китаю відбулися позитивні зміни. Цей процес почався на межі 1980–1990-х рр. у відповідь на докорінні глобальні зрушення. Лідери двох азійських гігантів розпочали пошуки взаємоприйнятних компромісів. Відбулися обміни візитами на вищому рівні: візит Р. Ганді до Пекіна в грудні 1988 р. (це був перший контакт між Пекіном та Делі на найвищому рівні майже після 30-річної перерви) і візит прем'єра Державної ради КНР Лі Пена до Індії у грудні 1991 р. У спільному комюніке (1991 р.) дві держави задекларували, що бажають розвивати двосторонні відносини на основі п'яти принципів мирного співіснування («панча шила»), оскільки їхня співпраця сприяє миру і стабільності в Азії та світі [3].

Ця тенденція з певними ускладненнями реалізовувалась у наступні роки. Причому більше ініціативи у нормалізації двосторонніх відносин проявляла Індія. Якщо навести вибірккову хронологію найважливіших подій у цьому напрямі, то вона буде виглядати наступною.

Наприкінці липня 1992 року відбувся перший в історії китайсько-індійських відносин офіційний візит міністра оборони Індії Шарафа Павара до Пекіна. Головною метою поїздки був пошук шляхів зниження напруженості на китайсько-індійському кордоні й зміцнення заходів довіри у військовій сфері. Результатом цього візиту стало відновлення прикордонної торгівлі між Тибетом, КНР і північним штатом Індії Утар Прадеш.

Важливим кроком на шляху до створення атмосфери довіри між Пекіном і Делі був візит до Китаю у вересні 1993 р. прем'єр-міністра Індії Нарасімха Рао. Тоді в результаті китайсько-індійських переговорів на вищому рівні в Пекіні був підписаний ряд важливих документів, у тому числі «Угода про підтримку миру й спокою в прикордонних районах уздовж лінії фактичного контролю». Згідно з цією Угодою, сторони

заявили, що прикордонне питання має бути вирішене шляхом мирних і дружніх консультацій.

У 1996 р. в Індії з офіційним візитом перебував Голова КНР Цзян Цземінь. Це був перший візит глави китайської держави за багато років з моменту встановлення дипломатичних відносин. Візит Цзян Цземіня знаменував собою подальший розвиток двосторонніх зв'язків, які піднялися на новий рівень – партнерство, спрямоване на конструктивну співпрацю в XXI столітті. Після закінчення переговорів 29 листопада 1996 р. було підписано Угоду про створення заходів довіри у військовій області на лінії фактичного контролю в районах китайсько-індійського кордону, яка стала подальшим розвитком Угоди від 1993 р.

Однак, в 1998 р. розвиток китайсько-індійських відносин було згорнуто у зв'язку з проведенням Індією ядерних випробувань. Лише в березні 2000 р. Китай і Індія вперше вступили в діалог з питань безпеки. Першим практичним кроком у цьому плані став візит до Індії в січні 2002 р. прем'єр-міністра КНР Чжу Жунцзи. Під час цієї зустрічі сторони домовилися приділяти першочергову увагу прикордонним питанням, продовжити діалог в області безпеки і створити новий механізм діалогу в боротьбі з тероризмом.

У червні 2003 р. з офіційним візитом у КНР перебував прем'єр-міністр Індії Атал Біхарі Ваджпаї. У ході переговорів керівники урядів двох країн обговорили широке коло двосторонніх відносин, міжнародних і регіональних проблем, а також принципи взаємовідносин і основні напрямки співпраці, які були зафіксовані в дев'яти найважливіших спільних китайсько-індійських документах. Також була підписана «Декларація КНР та Індії про принципи відносин і всебічне співробітництво», в якій індійський уряд вперше чітко визнав, що Тибетський автономний район є частиною території Китаю.

У квітні 2005 р. відбувся візит прем'єра Державної ради КНР Вень Цзябао до Індії, за результатами якого сторони підписали 11 спільних документів. Найважливіші серед них – Угода про встановлення стратегічного та кооперативного партнерства задля миру та процвітання, Угода про

політичні параметри й керівні принципи розв'язання індійсько-китайського прикордонного питання та Протокол про заходи зміцнення довіри вздовж лінії фактичного контролю. КНР вперше офіційно визнала штат Сіккім індійською територією, що стало принципово важливим кроком на шляху демонстрації довіри та порозуміння [16].

Про подальші важливі кроки на шляху зміцнення співробітництва КНР і Індії засвідчили події 2008 року: це обмін візитами на вищому рівні, індійська гуманітарна допомога під час землетрусу в провінції Сичуань, схвалення Китаєм рішення про зняття обмежень на поставки ядерного палива до Індії групою країн-постачальників і багато інших позитивних зрушень.

Потепління у відносинах також спостерігалось у 2013 – 2015 роках. Керівники двох азійських гігантів шукали компроміси і шляхи налагодження позитивної взаємодії, оскільки були зацікавлені в зміцненні нового світового порядку, в якому їм належало відігравати провідні ролі в Азії та світі. Більш активними стали дії КНР.

«Китай та Індія повинні спрямувати свої погляди в майбутнє і належним чином врегулювати існуючі розбіжності», – заявив Голова КНР Сі Цзіньпін під час зустрічі в Пекіні з віцепрезидентом Індії Хамідом Ансарі (червень, 2014 р.) [17]. За словами Сі Цзіньпіна, Китай бачив в Індії стратегічного партнера у співпраці й надає пріоритетного значення китайсько-індійським відносинам. Китай мав намір об'єднати зусилля з Індією для просування стратегічного партнерства, підтримки контактів на вищому рівні, активізації обмінів між політичними партіями, законодавчими органами й місцевими властями, для поглиблення взаємного розуміння, довіри й розширення кола питань, за якими досягнуто згоди. Також Голова КНР закликав до всебічного розширення гуманітарних зв'язків з огляду на визначення 2014 р. – Роком дружніх обмінів між Китаєм й Індією.

Під час зустрічі з прем'єром Державної ради КНР Лі Кецяном (Пекін, червень 2014 р.) віцепрезидент Індії Хамід Ансарі підкреслив, що стратегії розвитку Китаю та Індії як найбільших країн з ринками, що народжуються,

значною мірою збігаються, й існує величезний потенціал для їх двосторонньої співпраці. Китайська сторона виявила зацікавленість у русі з Індією в одному напрямку для забезпечення якіснішого стикування індійського і китайського ринків, сприяння економічному розвитку двох країн й економічному процвітання в регіоні [6].

У наступні роки обмін на вищому рівні продовжувався. Так, у вересні 2014 р. Голова КНР Сі Цзіньпін здійснив успішний державний візит до Індії, під час якого він разом з лідерами Індії схвалив план розвитку двостороннього стратегічного співробітництва і партнерства на майбутні 5–10 років. Під час візиту керівники двох країн неодноразово наголошували на необхідності всебічного поглиблення співпраці для побудови успішного партнерства [18].

У травні 2015 року офіційний візит в Китай здійснив прем'єр-міністр Індії Нарендра Моді. Він провів зустрічі й переговори з лідерами Китаю – Головою КНР Сі Цзіньпіном, прем'єром Державної ради КНР Лі Кецяном, Головою ПК ВЗНП Чжан Децяном. Лідери двох держав провели обмін думками з широкого кола двосторонніх відносин і питань взаємного інтересу. Результатами візиту стало підписання великого пакета угод про економічне й науково-технічне співробітництво. У Пекіні сторони підписали 24 міжурядові угоди, в тому числі про співпрацю в сферах освіти, космонавтики й видобутку мінеральних ресурсів. Крім того, в Шанхаї після зустрічі Нарендри Моді з лідерами китайського та індійського бізнесу були підписані комерційні контракти на 22 млрд дол. Прийнято рішення про створення Індійсько-китайської робочої групи з економічних питань. Між іншим, вона мала зайнятися проблемою хронічного дефіциту Індії в торгівлі з КНР [19].

Однак, ці та інші позитивні тенденції були серйозно порушені індійсько-китайськими прикордонними сутичками протягом наступних років, особливо в 2017, 2018 і 2020 роках. Найбільш серйозним конфліктом цих років, без сумніву, було військове зіткнення в Ладакху 2020 року. Конфлікт почався через регіон Аксайчін на кордоні КНР, Пакистану та Індії. Ця

територія контролюється Китаєм, але оспорується Індією, яка включає цей регіон до своєї союзної території Ладакх. Аксайчін є широкою високогірною пустелею, розташованою на висоті 5 тис м. над рівнем моря. Це частина Тибетського плато, через яке проходить стратегічно важлива для Китаю дорога. Збройне зіткнення між індійськими і китайськими військами відбулося в цьому районі 5 травня 2020 р. Після цього обидві сторони почали активно розгортати додаткові війська для зміцнення своїх позицій, ситуація стала надзвичайно напруженою.

У червні 2020 р. в районі Ладакху відбулося чергове збройне зіткнення, в результаті якого з індійської сторони загинули 20 солдат. У ніч на 30 серпня на березі озера Пангонг-Цо в районі Ладакху відбулося ще одне зіткнення з китайськими військами. Індія звинуватила Китай у «провокаційних пересуваннях» на кордоні, а також у тому, що Пекін намагається зірвати переговори щодо врегулювання територіальних суперечностей.

Територіальні конфлікти між Китаєм та Індією точаться вже давно, і жодна зі сторін не визнає територіальних претензій сусідньої держави. Лінія фактичного контролю (ЛФК) між КНР та Індією включала три спірних ділянки і перевищувала 4000 кв. м. Чіткої демаркації немає, особливо в гірських малонаселених районах, які тепер набули стратегічного значення. ЛФК, по суті, були нанесеними на карту точками розташування прикордонних постів у горах, з'єднаних умовною лінією, недемаркованою і де-юре неузгодженою. Зіткнення військових на спірній прикордонній території вперше за 45 років призвели до жертв і підняли градус напруженості у двосторонніх відносинах [20]. Тільки в січні 2021 р. військовому керівництву Індії та КНР вдалося досягти домовленостей про відведення індійських і китайських військ на кордоні.

20 березня 2021 р. відбулася зустріч секретаря оборони США Л. Остіна і міністра оборони Індії Раджана Сінгха. Глава американського оборонного відомства запропонував індійській стороні «об'єднати зусилля» у

придушенні зростаючої воєнної загрози з боку КНР. Немає сумнівів у тому, що США намагалися використати цю ситуацію для зміцнення відносин з Індією, посилення свого впливу в Індійсько-Тихоокеанському регіоні й ослаблення позицій КНР на регіональному й глобальному рівнях.

Проблеми розмежування кордону на значних територіях у північно-західній і північно-східній Індії завжди були найбільш гострими в індійсько-китайських відносинах. Від початку переговорів у 1981 р. сторони досягли певного прогресу, принаймні наступні три десятиріччя минули без жодного серйозного прикордонного конфлікту, а з 2003 р. діалог з прикордонних питань відбувався у форматі найвищого рівня. Проте події останніх років засвідчили збереження гостроти цих проблем, так представники керівного складу збройних сил Індії та Китаю на зустрічі 7 червня 2021 р. обговорили дату проведення переговорів, спрямованих на врегулювання ситуації по лінії фактичного контролю в Ладакху. Тобто процес врегулювання конфлікту тривав понад рік і досягнути конкретних домовленостей було дуже складно.

Як бачимо, в сучасних двосторонніх індійсько-китайських відносинах досі залишається багато невирішених проблем. Вони стосуються не тільки прикордонних конфліктів. Для відносин Китаю та Індії характерні конкуренція за вплив в Азії й поза нею (наприклад, з приводу ІТР), а також суперництво у торговельно-економічній і енергетичній сферах, включаючи боротьбу за ринки (наприклад, в Африці), створення морських баз в Індійському океані, розвиток відносин з країнами Перської затоки тощо.

Негативний вплив на двосторонні відносини мають довготривале військове співробітництво Китаю з Пакистаном, а також більш новітні контакти з М'янмою, намагання КНР підтримувати різноманітні відносини з Непалом і Бутаном, розвиток діалогу з Бангладеш і Шрі-Ланкою, що є підґрунтям для підозр і недовіри індійської сторони. Натомість уряд КНР зосереджений на тому, щоб не допустити більшої самостійності Тибету, тому є чутливим до відмінностей між задекларованою Делі згодою з китайським

контролем над Тибетом і фактичною тривалою підтримкою з індійського боку лідерів тибетського націоналізму і, особливо, Далай-Лами.

Проведені аналіз і дослідження дозволяють зробити наступні *висновки*:

- Динаміка індійсько-китайських відносин значною мірою синхронізувалася з трансформацією біполярної світової системи у багатополярну.

- Існування протиріч між азійськими гігантами ускладнюється зовнішньо - політичними концепціями, що базуються на «індоцентризмі» та «китаєцентризмі».

- Політика Китаю щодо Індії основана на подвійних стандартах; з одного боку, Індія сприймається Китаєм як країна, що належить до його «периферії», тож Пекін реалізує концепцію «стабілізації периферії» й стримування Індії; з іншого боку, КНР проводить політику добросусідства, яка сприяє усуненню індійсько-китайських протиріч та розвитку відносин.

- Просування Китаю за свої географічні та регіональні межі супроводжується посиленням китайської присутності в Південній Азії, це розцінюється Індією як загроза її стратегічним інтересам у цьому регіоні, який є зоною традиційного домінування Індії;

- Зважаючи на тенденції міжнародного розвитку, в індійсько-китайських відносинах продовжують існувати елементи як протистояння, так і співробітництва; можна прогнозувати, що навіть за максимального зближення вони залишатимуться союзниками-суперниками на довгий час.

- Розвиток індійсько-китайських відносин і надалі відіграватиме надзвичайно важливу роль у перебудові існуючої міжнародної системи; у цьому контексті стратегії Індії і Китаю певною мірою збігаються: обидві країни виступають за багатополосність у міжнародних відносинах й в умовах конкуренції рішуче виборюють вищі позиції у сучасній геополітиці.

Використані джерела та література:

1. Борділовська О. А. Еволюція зовнішньополітичної стратегії Республіки Індія у постбіполярний період: дис. ... док. політ. наук: 23.00.04. К., 2010. С. 357–384.

2. Борділовська О. А. Зовнішня політика Республіки Індія у постбіполярний період (1991–2008). К.: ВПЦ «Київський університет», 2008. 249 с.
3. Борділовська О. Індія – Китай: партнерство та суперництво.
URL: <https://sinologist.com.ua/wp-content/uploads/2016/02.Борділовська.pdf>
4. Лукаш О.І. Регіональна політика Індії в умовах глобалізації на рубежі ХХ–ХХІ ст. *Індологія в Україні (Всеукраїнські конференції індологів: тези, доповіді, промови, статті)*: зб. наук. праць / від. наук. ред. О. І. Лукаш; НАН України, Всеукр. асоц. індологів; Посольство Рес. Індія в Україні. К., 2018. С. 270–284.
5. Лукаш О. І. Індія і Китай у глобальних еволюційних процесах. *Історичний розвиток глобальної периферії як чинник трансформації сучасної світової системи*: зб. наук. праць / НАН України, ДУ «Ін-т всевіт. історії НАН України». Ін-т Конфуція Київськ. нац. лінгв. ун-ту / від. наук. ред. О.І. Лукаш. К., 2016. С. 59–81
6. Лукаш О. І. Індія і Китай як визначальні джерела створення нового світового порядку: на шляху мирного співіснування та мультикультурної демократії. *Глобальна периферія в ХХІ ст.: засади, закономірності та умови цивілізаційного ренесансу*: зб. наук. праць / за заг. ред. д.і.н., проф. Гури В.К.; НАН України, ДУ «Ін-т всевіт. історії НАН України». К. 2014. С. 202–224.
7. Лукаш О. І. Індія-Китай-США: перспективи створення нового світового порядку. *«Третій світ» у контексті цивілізаційних вимірів розвитку і глобальних викликів ХХІ століття*: зб. матеріалів міжн. наук. конф. (Київ, 6 червня 2014 р.) / від. ред. В. К. Гура. К., 2014. С. 92–99.
8. Лукаш О.І. Індійсько-китайський чинник у контексті проблем сучасного світового розвитку. *Світ ХХІ ст.: у контексті мультицивілізаційного прогресу*: зб. матеріалів міжвідом. науково-теоретичної конференції (Київ, 30 вересня 2010 р.). К., 2010. С. 60–67.
9. Лукаш О.І. Провідні тенденції азійської глобалізації: Chindia. *Збірник наукових праць*: Ін-т світов. економіки та між. відносин НАН України. Вип. 62 / від. ред. О. Г. Білорус. К., 2009. С. 108–121.
10. Лукаш О.І. Індія і Китай у глобальних процесах сучасності і Україна. *Дослідження світової політики*: зб. наук. праць. Вип. 39 / від. ред. Л.О. Лещенко. К., 2007. С. 18–28.
11. Клименко О. А. Китайсько-індійські відносини в контексті трансформаційних політико-економічних процесів сучасності. *Історичний розвиток глобальної периферії як чинник трансформації сучасної світової системи*: зб. наук. праць / НАН України, ДУ «Ін-т всевіт. історії НАН України». Ін-т Конфуція Київськ. нац. лінгв. ун-ту / від. наук. ред. О.І. Лукаш. К., 2016. С. 82–103.
12. Клименко О. А. Китайсько-індійські взаємовідносини в контексті військово-політичних чинників їх розвитку: виклики сучасності.
URL: <https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/17451/46-55.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
13. Таран В. М. Безпековий вимір індійсько-китайських відносин. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. К., 2007. Вип. 67 (Ч. I). С. 141–148.
14. Савчак Н. Г. Індійсько-китайські відносини як чинник формування регіональної системи безпеки. *Історія. Наукові праці*. К., 2011. Вип. 134. Т. 147. С. 145–148.
15. Qian Qichen. Full biography. URL: https://www.chinavita.com/biography/Qian_Qichen/full.
16. Ігнат'єв П. М. “Слон” і “дракон” в азійській грі. *Політика і час*. 2006. № 6.
17. Китай у новому світовому порядку становлення супердержав (експертна думка). URL: <http://uaforeignaffairs.com.ua/ekspertna-dumka/view/article/kitai-u-novomu-svitovomu-porjadku-stanovlennja-superde-1/>
18. О визите Председателя КНР Си Цзиньпина в Индию, сентябрь 2014 г.
URL: <http://russian.news.cn/china/2015-05/06/c-134215950.htm>
19. Денисов И. Пять ярких моментов визита Н. Моды в Китай. URL: <https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/pancha-shila-epokhi-feysbuka-pyat-yarkikh-momentov-vizita-n-/>

20. Зарянов Е. Индо-китайский пограничный конфликт как стимул для размышлений о современном состоянии мировой политики. URL: [https://gorchakovfund.ru/news/indo-kitayskiy-pogranichnyu-konflikt-kak-stimul-dlya-razmyshleniy-o-sovremennom-sostoyanii-mirovoy-p/](https://gorchakovfund.ru/news/indo-kitayskiy-pogranichnyu-konflikt-kak-stimul-dlya-razmyshleniy-o-sovremennom-sostoyanii-mirovoy-politiki)

¹ Автор – Лукаш Ольга Іванівна, к.і.н., провідний науковий співробітник ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», Президент Всеукраїнської асоціації індологів.